

JERÓNIMO MÉNDEZ CABRERA
DIEGO A. REINALDOS MIÑARRO
(COORD.)

NUEVOS ESTUDIOS MULTIDISCIPLINARES
SOBRE HISTORIA Y CULTURA MEDIEVAL:
FUENTES, METODOLOGÍA
Y PROBLEMAS

NOUS ESTUDIS MULTIDISCIPLINARIS
SOBRE HISTÒRIA I CULTURA MEDIEVAL:
FONTS, METODOLOGIA I
PROBLEMÀTIQUES

cm
Centro de Estudios
medievales
UNIVERSIDAD DE MURCIA

edit.um
EDICIONES DE LA UNIVERSIDAD DE MURCIA

MÉNDEZ CABRERA, Jerónimo.

Nuevos estudios multidisciplinares sobre historia y cultura medieval: fuentes, metodología y problemas = Nous estudis multidisciplinaris sobre història i cultura medieval : fonts, metodologia i problemàtiques / Jerónimo Méndez Cabrera, Diego A. Reinaldos Miñarro.-- Murcia : Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia : Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones, 2012.

144 p.-- (Editum)

ISBN 978-84-8371-863-6

Edad Media-Historia-Fuentes.

Edad Media-Historia-Metodología.

Reinaldos Miñarro, Diego Antonio

Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones .

930.2

94"04/14"(093)

1ª Edición 2012

Reservados todos los derechos. De acuerdo con la legislación vigente, y bajo las sanciones en ella previstas, queda totalmente prohibida la reproducción y/o transmisión parcial o total de este libro, por procedimientos mecánicos o electrónicos, incluyendo fotocopia, grabación magnética, óptica o cualesquiera otros procedimientos que la técnica permita o pueda permitir en el futuro, sin la expresa autorización por escrito de los propietarios del copyright.

© De los textos los autores

Centro de Estudios Medievales de la Universidad de Murcia y EDITUM

I.S.B.N.: 978-84-8371-863-6

Depósito Legal: MU 415-2012

Fotocomposición e Impresión: Compobell, S. L. Murcia

Impreso en España - Printed in Spain

ÍNDICE

A MODO DE PRESENTACIÓN	9
<i>Juan Vicente García Marsilla</i>	
La pesca durant l'edat mitjana a través de les fonts literàries catalanes*	13
<i>Frederic Aparisi Romero</i>	
Entre l'assalariat i l'empresa familiar. Un acostament a l'organització del treball en la construcció a la València del segle XV	25
<i>Ivan Martínez Araque</i>	
Fuentes y metodología para el estudio del trabajo de las mujeres campesinas y su aportación a las explotaciones familiares. El caso de l'Horta de Valencia en el siglo XV	41
<i>Noelia Rangel López</i>	
Diseño de las grúas en la construcción: el paso del medievo al renacimiento ..	55
<i>Lorena Fernández Correas</i>	
Jaume Lombart, un fuster de la València medieval	69
<i>Mª Teresa Izquierdo Aranda</i>	
L'art culinària en el <i>Tirant lo Blanc</i> : alimentació i costums a taula	79
<i>Eduard Baile</i>	
La sàtira anticlerical en la narrativa catalana dels segles XIV i XV: entre el fet històric i el tòpic literari	93
<i>Jerónimo Méndez</i>	

Les dignitats divines al <i>Llibre d'amic e amat</i> , de Ramon Llull	107
<i>Rubén Luzón Díaz</i>	
Viatge per Espanya i Portugal de Hieronymus Münzer. Una aproximació a l'estudi dels camins en Espanya des dels romans fins la Baixa Edat Mitjana	121
<i>Carme Rosario Torrejón</i>	
Poblament i paisatge andalusins a la Serra Calderona	125
<i>Kilian Cuerda Ros</i>	
Un ejemplo de imagen alegórica en la poesía castellana del siglo XV	129
<i>Laura Garrigós Lloréns</i>	
Aproximació al paisatge medieval d'un poble valencià: Alfafar	133
<i>Mª Dolores Ruiz Ridaura</i>	
El uso de la imagen del profeta en la cultura bajomedieval valenciana. El rol del santo predicador.....	135
<i>Óscar Calvé Mascarell</i>	
La conflictivitat social a les comarques septentrionals del País Valencià (s. XIII-XVI). Noves perspectives d'anàlisi	139
<i>Vicent Royo Pérez</i>	

JAUME LOMBART, UN FUSTER DE LA VALÈNCIA MEDIEVAL

Mª Teresa Izquierdo Aranda
Universitat de València

ABSTRACT

L'estudi de l'organització de l'ofici dels fusters a la València de la Baixa Edat Mitjana ens aporta la possibilitat d'aproximar-nos al devenir quotidià dels fusters de la ciutat i conèixer la seua circumstància. Amb la creació de l'*Offici o almoina dels fusters* a finals del segle XIII el fuster disposaria d'una institució que enquadriaria les directrius del seu treball y que, amb el temps, esdevindria una associació de tipus social i política a través de la qual el mestre podia traslladar a instàncies governamentals les seues inquietuds, mercè a la seua representació en el Consell municipal. La seua consolidació fou un procés lent de regulació interna, en què prosperà la fusteria i es valoritzà en la societat valenciana. Els estudis empresos fins ara sobre la fusteria valenciana s'han centrat en aspectes puntuals, enfocats sobre artífexs destacats o la seua producció. Nogensmenys, el seguiment de la corporació d'oficis de fusters en obri la possibilitat de descobrir d'altres figures singulars de la fusteria valenciana que resten en l'oblit, la memòria dels quals mereix ésser recuperada. En aquest article efectuarem un repàs a la trajectòria d'un d'aquests fusters polifacètics, pertanyent a una família de fusters, que assolí les més altes cotes de reconeixement entre els contemporanis.

La corporació d'oficis de la fusta de València congregava en el segle XV una gran multiplicitat d'especialitats i mestres de distintes vessants, la major part dels quals romanen en avui en l'anonimat. Tots ells contribuïren al perfeccionament de les capacitats tècniques assolides per la fusteria, brollen en la documentació afanyats en les seues tasques quotidianes. Però, llevat de la trajectòria d'un reduït grapat d'artífexs destacats per la seua perícia o per la seua intervenció en alguna obra rellevant, el devenir de la resta de fusters ens ha passat desapercebut. Nogensmenys, en aprofundir en la seua circumstància particular sobta la capacitat i l'habilitat de mestres com Lluís Amorós, amb el seu germà Pere i el seu fill Joan, Guillem i Lluís Ferrer, Domingo Beneyto, Miquel Joan o Vicent Çaera ben estimats per la societat coetània per la qualitat de la seua feina, la memòria dels quals cal rescatar dels llibres de comptes. Per a reconstruir l'ofici dels fusters medievals, conèixer la seua evolució i idiosincràsia cal aprofundir en la seua circumstància individual, fer una ullada al seu dia a dia.

A partir de la figura de Jaume Lombart farem tot seguit una aproximació a la trajectòria d'un d'aquells mestres insignes en el seu temps, seguirem l'empremta d'un fuster de la València medieval. Les seues contribucions es troben esbargides en la documentació, el seguiment de la seua trajectòria ens revela en realitat el devenir d'una família de fusters que va assolir les màximes cotes artístiques i de reconeixement. La multiplicitat dels treballs desplegats ens descobreixen el ventall d'operacions que caracteritzaven el fuster medieval, polifacètic i capacitat per a desempenyar tasques ben diverses. En efecte, el seu camp d'acció, és amplíssim, hàbil en l'ús d'instrumental pesat, en el maneig dels diferents tipus de serra i atxa que caracteritzaven l'ofici de base. Per a comprendre el seu rol, és necessari adonar-se'n de heterogeneïtat de les tasques desplegades pel fuster en l'Edat Mitjana, ates que el lleny s'emprava en la construcció d'edificis i de naus, en implantacions portuàries i infraestructures hidràuliques, amb fusta es construïen grues i molins, a nivell quotidià infinitat d'objectes d'ús corrent es fabricaven amb fusta¹.

Fill del fuster Jaume Lombart i na Magranera, la trajectòria professional de Jaume Lombart representa un exemple eloqüent del devenir vital d'un fuster en la València del Quatre-cents. El jove Jaume Lombart aprendria la professió en el taller patern, en les distintes fàbriques de la urbs treballant com aprenent al costat de son pare que segellaria el naixement d'una autèntica dinastia de fusters, on la perpetuació de l'ofici es constata al menys per tres generacions. En la fusteria valenciana la reproducció endogàmica de l'ofici és palmària i la família Lombart és un exemple paradigmàtic de la tendència a la transmissió de l'ofici en la si de l'obrador familiar. En considerar l'artista i artesà medieval en l'àmbit de la Corona d'Aragó Joaquín

---

1 R.W. SYMONDS (1962): «Il mobilio nell'epoca postromana», en Charles SINGER, Eric John HALMYARD, A. Rupert HALL e Trevor I. WILLIAMS, eds.: *Storia della tecnologia. Le civiltà mediterranee e il medioevo. Circa 700 a.C.-1500 d.C.* Torino: Editore Paolo Boringhieri. Volume 2, p. 402.

Yarza assenyala aquesta peculiaritat com un fenomen característic de l'artesanat conterrani². Les raons són múltiples i basats clarament en motius d'arrel econòmic i professional, en mires a afavorir l'economia domèstica. La continuació per part dels fills permetia l'aprofitament del taller i de les eines de treball, amb l'avantatge de comptar de partida amb una clientela a fidelitzar mercè al segell de qualitat assolit per la família.

Les notícies documentals referides al pare el situen en les obres de bastiment de l'enteixinat de la Cambra Daurada de l'antiga Casa de la Ciutat el 19 d'octubre de 1418 serrant la fusta *ad opus camere facture in sala eiusdem civitatis*, data en què començaven les obres i es reunia una primera provisió de fusta i pedra en la barraca dels piquers o taller de la fàbrica instal·lat junt a les Torres dels Serrans³. La seua faceta més destacada però se centraria en el comerç de la fusta, en què consta com a contractista associat amb els fusters Andreu Parenços i Jaume de Monçó al cap d'una partida de fusta conduïda pel Túria per seixanta ganxers als quals el Batlle general concedia un salconduit el 20 de juny de 1423 per garantir llur seguretat i assegurar l'arribada de la fusta⁴. El 15 d'agost de 1436 s'enregistraven en el llibre de clavaria de l'Ofici i almoïna de fusters les despeses pel seu sepeli⁵.

LES OBRES DE LA CAPELLA REIAL DEL CONVENT DELS PREDICADORS DE VALÈNCIA

A partir d'aquest decenni serà el fill qui prendria el relleu al cap de l'obrador. Com a mestre, les primeres referències professionals es remunten als anys centrals del segle XV on apareix com a responsable de les obres de fusteria de la Capella Reial, durant els anys de la construcció de la qual desplegaria una intensa activitat. L'experiència en aquesta fàbrica li donà l'oportunitat de consolidar els seus coneixements i ampliar les destreses adquirides en l'etapa de formació en veure's obligat a desplegar un munt de tasques diverses. Al cap de les obres el veiem continuar amb la faceta empresarial desempenyorada per son pare en enlairar-se en el principal proveïdor

---

2 Joaquín YARZA (1999): «L'Artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó», en Joaquín YARZA, Francesc FITÉ, eds.: *L'Artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*. Actes. Lleida, 14, 15 i 16 de gener de 1998 Lleida: Universitat de Lleida. Institut d'Estudis Ilerdencs, pp. 17-20. La transmissió generacional seguí característica en el plànol laboral de la Baixa Edat Mitjana, però en considerar els oficis artístics Joaquín Yarza destaca el fet que generalment el llegat no superava la tercera generació. L'aparició d'un artista de renom imposava als continuadors unes cotes de nivell difícils d'assolir, que comportaven a la fi la pèrdua del relleu i la desaparició del taller.

3 AMV. Notals. Notari Jaume Desplà, signatura n-21. Citat per Luís TRAMOYERES BLASCO (1917): «Los artesonados en la antigua Casa municipal de Valencia. Notas para la historia de la escultura decorativa en España», *Archivo de Arte Valenciano*, III, p. 50.

4 ARV. Batllia General. Lletres i Privilegis, signatura 1.146, f. 100. Guiatge mencionat per Leopoldo PILES ROS (1969): *Apuntes para la historia...*, op. cit., p. 60.

5 ARV. Gremis. llibre 174 bis, f. 14 v.

de fusta de la fàbrica del Convent dels Predicadors. Quan en novembre de 1449 es plantejava el cobriment de la sagristia, junt al fuster Antoni Batle s'encarregaria de furnir les peces necessàries per a armar els bastiments independents de l'interior i elaborar les síndries, a més dels elements de ferreria adients a l'assemblatge, una dotzena i mitja *de redons de fusta de Hiviça larchs*⁶. El 12 de setembre de 1449 per a la construcció de l'estornell subministrava el coster que havia de servir per a obrar el taulell de la grua emprat per a l'elevació dels materials que, per mig d'un joc de corrioles articulava el lliscament de les cordes que sostenien *lo taulley per muntar la manobra, alt en la capella*⁷.

Finalment, Jaume Lombart seria l'encarregat de subministrar el 8 de març de 1457 la fusta del retaule que Ferrando Gosalbo llauraria per a l'altar de la capella, *dos fustes e una milloria, que són una carrega e dos terces de fusta que té aquell, són stades comprades a ops de fer lo retaule de la dita capella*⁸. Per semblant, s'encarregaria de furnir les quatre *bigues grosses de un palm, les dos de larch de trenta-sis palms e les altres de vint-i-vuit, les quals són stades meses e engastades detras de l'altar de la dita capella per a sostenir en aquelles lo retaule*⁹. A més, en tant que mestre de les obres de fusta compartia amb l'entallador i imagineire la responsabilitat de la correcta col·locació del retaule.

En un altre sentit s'entenia la provisió del 31 de desembre de 1450 quan proporcionava *la fusta comprada per ops de fer unes portes per a la sagrestia, per conservar e guardar la ferramenta de la dita capella e altres pertrets*, destinada a confeccionar una porta per a guardar l'instrumental que restava en l'obra a la fi de cada jornada¹⁰. La seua faceta com entallador es descobria en la porta més luxosa i imponent encomanada el 4 de juny de 1462 per un import de cent cinquanta sous lliurat a prorrates *per los quals deu fer hi és obligat a fer unes portes per al portal sich de la dita capella* el cost total de les quals es lliuraria en gener de 1467¹¹.

El seu pas per aquesta fàbrica esdevindria un període d'intens treball on desenvoluparia tasques de caire molt divers. Com a mestre fuster, s'implicava com a carreter en el transport de fusta amb carros des de la rambla, l'esplanada on es

---

6 ARV. Mestre Racional, número 9.250 bis. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, en Arturo ZARAGOZÁ CATALÁN (1997): *La capella reial d'Alfons el Magnànim de l'antic monestir de predicadors de Valencia*. València: Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts. Volum II, p. 73.

7 ARV. Mestre Racional, número 9.250 bis. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, *op. cit.*, p. 72.

8 ARV. Mestre Racional, número 11.640. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, *op. cit.*, p. 122.

9 ARV. Mestre Racional, número 11.643, f. 82 v- 87 v. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, *op. cit.*, p. 176.

10 ARV, Mestre Racional, número 9.250 bis. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, *op. cit.*, p. 77.

11 ARV, Mestre Racional, número 9.250 bis. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents*, *op. cit.*, p. 77.

descarregava la fusta arribada pel riu. Així en el trasllat de les millories subministrades pel fuster Johan Bot que, junt a Johan Asensi s'encarregava de portar a peu d'obra. Fins i tot en arribar ací es distribuïa amb el fuster Francesc Çelma la feina de serrar els fusts amb un preu fet de divuit diners per fil. Just en aquest tipus de treballs que relleven el recurs als esclaus en la fusteria, Jaume Lombart es mostra com a propietari de dos esclaus amb els quals acudia per a repartir-se les tasques de serrada, *per la sua serra ab dos sclaus per serrar fusta de olms e albers per fer taules, per obs de la dita obra, per mig jorn*¹². Tanmateix, en ésser contractat a jornal per a serrar una milloria per a la grua el 3 de juny de 1458 Jaume Lombart rebia el salari corrent, sense prendre en consideració el seu càrrec com a responsable de la fusteria¹³. En les tasques de serrada, el mestre proporcionava l'instrumental necessari i rebia igualment el salari com ho feien la resta de fusters de la ciutat, sempre amb un màxim de dos esclaus per obrador¹⁴.

EMPLAÇAMENT DE L'OBRA VIVENDA

Gràcies a la documentació corporativa sabem que Jaume Lombart habitava en dos immobles adjacents, un assignat a cens de seixanta-un sous i huit diners, *stimat e posat en la plaça que és al encaut del portal dels Serrans de la present ciutat, de la part d'en Domingo de Calatanyha, ferrer, ab alberch d'en Johan Vidal, barber, ab mur vell e ab carrera pública e ab altre alberch de la herència tengut sens directa senyoria de la dona na Johana muller que fonch d'en ... armer ciutadà de València, a cens de LXVI sols VIII dines censals, pagadors en la festa de Nadal, los quals se poden quitar per preu de XXXX lliures migensant carta de gràcia, los quals alberchs, la hu franch e l'altre ab lo dit carech, atinent lo hu del atre*¹⁵.

La notícia es recava de la reclamació presentada a la cort del Governador pel procurador de Joan Bonastre a propòsit dels deutes d'un censal que es reclamava no sols *als maiorals de la almoyna dels fusters* sinó també *an Jacme Llombart, hereu de son pare, e a na Magranera*, la seua muller, per a fer efectiu el cobrament ja que la fiança del censal gravava directament tant els béns socials com *los béns mobles e permanents dels dessus dits*, incloent la família Lombart pel càrrec de majoral ostentat per son pare en el moment de la subscripció¹⁶. Aquesta circumstància ens permet

---

12 ARV. Mestre Racional, número 11.639. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents, op. cit.*, p. 104.

13 ARV. Mestre Racional, número 11.641, any 1458. Lluïsa Tolosa i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents, op. cit.*, p. 129.

14 ARV. Mestre Racional, número 11.639. Lluïsa TOLOSA i Mª Carmen VEDREÑO (1997): *Documents, op. cit.*, pp. 107-108.

15 ARV. Gremis. Caixa 679. *Procés de sentència feta el 22 d'octubre de 1454 per mossèn Pere Bonastre que lo offici dels fusters.*

16 ARV. Gremis. Caixa 679, f. 17.

aproximar-nos al patrimoni d'un fuster i conèixer el seu habitatge, que disposava d'un emplaçament magnífic en comptar amb un enllaç directe al riu i a la rambla on es descarregava la fusta arribada per via fluvial¹⁷.

ELS RECONeixEMENTS AL SEU TREBALL

La capacitat de treball desplegada en la Capella Reial li valdria el nomenament com a mestre de les obres de fusta de la ciutat el 28 d'agost de 1457, en substitució de l'anterior mestre Miquel Johan, qui renunciava al càrrec per motius personals:

Com haud per remogut del offici de fusters de la dita ciutat an Miquel Johan fuster, sens instància sua, preveren de nou del dit offici an Jaume Lombart fuster, absent, ab lo salari e manera acostumades, lo síndich però dix donava son vot¹⁸.

Arran la seua promoció combinaria múltiples facetes en el desenvolupament dels seus serveis a la ciutat, el càrrec però sembla extingir-se atès que els Manuals de Consells no relleven cap notícia sobre la investidura d'un altre mestre que cerciore la continuïtat de llurs atribucions. Més determinant encara, la qualitat provada en les obres reials comportaria la credencial com a *mestre maior de fusta de totes nostres obres* concedit per Joan II a Barcelona el 8 d'abril de 1474¹⁹. El propi fuster s'adreçaria al Batlle General del Regne Honorat Mercader per a presentar el *Privilegi del Senyor Rey fahent per en Jaume Lombart* que significava el reconeixement a la seua trajectòria personal i la seua competència com artífex. El títol lloava l'habilitat desplegada en les feines com a mestre d'obres de fusta de la ciutat al llarg del regnat d'Alfons el Magnànim. Era un càrrec de gratitud en estimar la qualitat dels obratges de l'artífex en les diferents projectes empresos

---

17 Privilegi LXXIX de Pere III el Gran. Concedit a València l'1 de desembre de 1283, ff. 42 r - 43 r. *Aureum opus regalium...*, privilegi XX. L'ús de la rambla per a descarregar fusta està certificat a València des de 1833, mercè al privilegi en què el monarca l'ús de les rambles, des del pont de Quart fins a la mar, per a descarregar la fusta arribada pel Guadalaviar, origen de la localització de la coneguda rambla dels predicadors que s'instituiria en el lloc de dipòsit i distribució de la fusta a València. Així s'aprecia com en les vistes llegades pel flamenc Anthoine van den Wijngaerde en la seua visita a València en 1563, en recollir la imatge de les cambres de fusta apilades a la rambla per què s'eixugaren fins el moment de la venda. Veure Maria J. TEIXIDOR DE OTTO (1990): «Les vistes de la ciutat de València». Vicenç M. ROSSELLÓ i VERGER: *Les vistes valencianes d'Anthonie van den Wijngaerde (1563)*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, p. 57-58. També subratllen aquesta particularitat Vicenç M. ROSSELLÓ i VERGER i Julià ESTEBAN CHAPAPRÍA (1999): *La façana septentrional de la ciutat de València / Vicenç M. Rosselló i Verger i Julià Esteban Chapapría*. València: Fundació Bancaixa, p 21.

18 AMV. Manual de Consells, signatura A-36, f. 66 r.

19 ARV. Batllia General. Lletres i Privilegis, signatura 1.155, f. 305 r.

per la monarquia. La inscripció subratlla la seua condició com a mestre d'obres de la ciutat com un títol honorífic afegit a la seua capacitat professional. El decret recull les principals intervencions de l'artífex, *que són stades fetes en la casa del nostre Real de la ciutat de València, com del almodí, com encara de la nostra Real Capella de Predicadors de la dita ciutat de València e, per semblant, siau stat tots temps mestre de les obres de fusta que a la ciutat de Valencia ha convengut fer e obrar com a abil e sufficient.*

El monarca li atorgava endavant l'exclusiva en la direcció de totes les obres reials empreses endavant per part de la monarquia com pels seus parents, aspecte que si bé no es traduïa en un increment de l'assignació salarial, a nivell econòmic li garantia el rèdits derivats de totes les obres reials:

...de totes les obres de fusta de que se convendra fer e obrar, axi en nostra cort com en la dita casa del dit nostre palau, almodí de aquella com encara de qualsevol obres nostres, altres ques faran axi dins la dita ciutat com fora de aquella en qualsevol viles, reals, castells e altres lochs que a nos o nostres oficials convendra obrar e fer en lo nostre regne de València...

El prestigi afegit de lluir les armes reials pintades o esculpides en la façana de sa casa escenificava les cotes assolides per un artífex polivalent, que esdevé un exemple paradigmàtic del fuster a la València del segle XV, per la seua llarga trajectòria com per les cotes assolides en especialitats molt diverses de l'activitat fustera. Els successius pagaments efectuats a Jaume Lombart al llarg de la seua trajectòria com a mestre d'obres de la ciutat en constitueixen un bon exemple.

LA CONTINUACIÓ DE L'OFICI. AL CÀRREC DE LES OBRES DE LA CIUTAT

La seua promoció va coincidir amb un període d'intensa activitat constructiva, amb el patrocini de grans obres arquitectòniques d'empremta i significació cíviques ben traduïdes a nivell jurídic, a la Sotsobreria de Murs i valls instituïda en 1358 i reorganitzada en 1406 s'afegí l'Obra de la Llotja Nova fundada en 1481. Les Torres de Quart construïdes entre 1440 i 1460, el portal i finestrals del palau de la Generalitat iniciats en 1481, la nova Llotja de mercaders erigida entre 1483 i 1498 multiplicaren les perspectives laborals de la fusteria. A València, nocions de bellesa, utilitat i higiene es fonien en un mateix concepte estètic adreçat a conferir opulència a la imatge de la ciutat. Les reformes urbanes transferiren en el seu paisatge l'accent d'un panorama en contínua transformació, en què els mestres d'obres, fusters i piquers s'afanyaven a materialitzar els empenys presos

en l'àmbit polític en primera instància²⁰. Les despeses en material, mà d'obra i indemnitzacions contribuïen a impulsar el mercat de treball i la producció industrial, afavorint l'economia artesana.

Vinculada amb aquestes nocions de prosperitat, amb motiu de les celebracions cíviques decorats, cadafals i tramoies eren sufragats pel municipi reportaven sengles guanys a un bon grapat de fusters empenyorats en la construcció i el muntatge d'estructures per a la festa²¹. En l'últim quart del segle XV emprèn una frenètica activitat com a mestre de les obres de fusteria de la ciutat, no obstant cal ésser prudents perquè tal volta es tractava ja del seu fill Jaume qui havia començat a reemplaçar son pare, atesa l'avançada cronologia a què s'estenen llurs intervencions. El 4 d'agost de 1489 rebia el pagament de seixanta sous efectuat pel canonge Francesc Corts, el ciutadà Pere Mercader i el prevere Johan Uguart a Jaume Lombart per diverses obres, l'entitat de les quals no consta en el memorial²². En 1492 amb motiu de celebrar la conquesta de Granada el mestre fuster es descobreix un escenògraf encarregat de cobrir la plaça de la Seu quan se feu la processó dels conversos, el cadafal armat per a la processó, *empaliar altra vegada lo enfront de la Sala* i bastir les tarimes d'una plaça de bous improvisada en el mercat tot per celebrar la conquesta de Granada²³.

Paral·lelament als treballs desempenyorats en les distintes fàbriques municipals, s'encarrega de la decoració de places i carrers en els dies de festa. S'encarregava així de preparar i encendre lluminàries pels principals carrers i monuments urbans, enllestia quaranta farons i encenia els alimares confeccionades amb papers de colors que era costum distribuir en els punts alts de la ciutat com en les torres²⁴, els campanars o en la Llonja²⁵. Novament amb faroles es pregava *per la convallescència del Rey nostre Senyor, en les torres del portal dels Serrans dos nits* en novembre de 1493 per les quals Jaume Lombart rebria seixanta dos sous i sis diners²⁶. En les commemoracions festives els fusters es revelen artífexs multidisciplinaris.

---

20 Amadeo SERRA DESFILIS (1997): «La ciutat d'Ausiàs March». *Ausiàs March i el seu temps*. Museu de Belles Arts de València, del 13 d'octubre al 30 de novembre de 1997. València: Generalitat Valenciana, pp. 51-62.

21 NARBONA VIZCAÍNO, Rafael (2003): *Memorias de la ciudad. Ceremonias, creencias y costumbres en la historia de Valencia*. Valencia: Ayuntamiento de Valencia, p. 139.

22 APPV. Protocols. Notari Garcia Uguart, signatura 20.122.

23 AMV. Clavaria Comuna, llibre 74, I. CARRERES ZACARÉS, Salvador (1925): *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo Reino*. Valencia: Hijo de Francisco Vives Mora, p. 178.

24 AMV. Sotsobreria de Murs i Valls, signatura d³-78. Comptes regardants a les lluminàries que es disposaren el 16 de juliol de 1481 a propòsit de la victòria contra els turcs. Salvador CARRERES ZACARÉS (1925): *Ensayo de una bibliografía...*, *op. cit.*, p. 169.

25 AMV. Sotsobreria de Murs i Valls, signatura d³-83, Salvador CARRERES ZACARÉS (1925): *Ensayo de una bibliografía...*, *op. cit.*, p. 179.

26 AMV. Clavaria Comuna. Llibre 75, I. Sotsobreria de Murs i valls, signatura d³-84. Salvador CARRERES ZACARÉS (1925): *Ensayo de una bibliografía...*, *op. cit.*, p. 178.

Els llibres de comptes descobreixen un fuster polivalent capaç d'escometre obratges de caire molt divers, ocupats en la construcció i al temps conservant l'activitat a l'obrador que mantenia actiu, com mostra l'època registrada el 17 de juny de 1492 per la *fusta, claus e jornals e altres coses, per ell fetes e de la sua botigua preses* per trenta-nou lliures, quatre sous i dos diners lliurats al mestre. La natura dels obratges relleva les habilitats de l'artífex, capaç de operar en àmbits de producció diversos, com ara en la confecció de manufactures delicades com els canelobres llaurats per a la casa de la Generalitat, pels quals rebria el 13 de novembre de 1483 cinquanta-vuit sous *a ell deguts per fer hun parell de canelobres de fusta, ço és per mans e fusta quaranta sous e per los guarniments de ferro de aquells dihuyt sous*²⁷. La valoració de l'obratge comprenia la matèria primera i els jornals del fuster, que devia a més encarregar-se d'embellir-los amb suports metàl·lics, com ocorreria amb *la caxa hon stan conservats los joyells de la Reyna nostra Senyora, que és dins la sacristia de la Seu, ab una altra caxeta dins aquella ab dos motlles al sol* venuda per dos lliures²⁸. Pot ser a aquestes tasques destinaria el *mestre Jaume Lombart* el bornador comprat a l'encant en 1533 dels bens d'Onofre Sola, el fill o tal volta un net que reprèn el llegat i representa la continuïtat de l'ofici fins a la tercera o la quarta generació²⁹.

BIBLIOGRAFIA

- CARRERES ZACARÉS, Salvador (1925): *Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo Reino*. Valencia: Hijo de Francisco Vives Mora.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael (2003): *Memorias de la ciudad. Ceremonias, creencias y costumbres en la historia de Valencia*. Valencia: Ayuntamiento de Valencia.
- PILES ROS, Leopoldo (1969): *Apuntes para la historia económico-social de Valencia durante el siglo XV*. Valencia: Ayuntamiento de Valencia.
- ROSSELLÓ I VERGER, Vicenç M. i Esteban Chapapría, Julià (1999): *La façana septentrional de la ciutat de València / Vicenç M. Rosselló i Verger i Julià Esteban Chapapría*. València: Fundació Bancaixa.
- SERRA DESFILIS, Amadeo (1997): «La ciutat d'Ausiàs March», en *Ausiàs March i el seu temps*. Museu de Belles Arts de València, del 13 d'octubre al 30 de novembre de 1997. València: Generalitat Valenciana, pp. 49-66.
- SYMONDS, R.W. (1962): «Il mobilio nell'epoca postromana», en Charles Singer, Eric John Halmyard, A. Rupert Hall e Trevor I. Williams, eds.: *Storia della*

---

27 ARV. Generalitat. Albarans, signatura 48, f. 38 r.

28 ACV. Lligall.

29 ARV. Protocols. Notari Gaspar Gil, signatura 10.102, any 1533.

- tecnologia. Le civiltà mediterranee e il medioevo. Circa 700 a.C.-1500 d.C.*
Turín: Editore Paolo Boringhieri. Volume 2, pp. 244-261.
- TEIXIDOR DE OTTO, Maria J. (1990): «Les vistes de la ciutat de València»,
en Vicenç M. Rosselló i Verger: *Les vistes valencianes d'Anthonie van den
Wijngaerde (1563)*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- TRAMOYERES BLASCO, Luís (1917): «Los artesonados en la antigua Casa
municipal de Valencia. Notas para la historia de la escultura decorativa en España»,
en *Archivo de Arte Valenciano, III*, pp. 31-71.
- ZARAGOZÁ CATALÁN, Arturo (1997): *La capella reial d' Alfons el Magnànim
de l'antic monestir de predicadors de Valencia*. València: Direcció General de
Promoció Cultural, Museus i Belles Arts.
- YARZA, Joaquín (1999): «L'Artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó» en Yarza,
Joaquín i Fité, Francesc, eds.: *L'Artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*.
Actes. Lleida, 14, 15 i 16 de gener de 1998 Lleida: Universitat de Lleida. Institut
d'Estudis Ilerdencs, pp. 7-58.